

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA YOSHLAR TA‘LIM- TARBIYASINING XUSUSIYATLARI

Sattorov Mirshod Erkinovich

Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro

Annotatsiya

KIRISH: maqolada O‘zbekiston taraqqiyotining yangi davrida ta‘lim-tarbiya jarayonining maqsadi, vazifalari, xususiyatlari hamda uning me‘yoriy-huquqiy asoslari bayoni yoritilgan. Shuningdek, maqolada bugungi kunda yoshlardan Oliy ta‘lim muassasasining yoshlaridan talab qilinadigan kompetensiyalar ularning turlari va ularni shakllantirishdagi zamonaviy yondashuvlar tahlil qilib berilgan.

MAQSAD: Ta‘lim to‘g‘risidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonunning ta‘lim tizimi, turlari va shakllarida, ta‘lim tizimini boshqarishda, ta‘lim faoliyatini tashkil etish va uning nazoratini oshirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: Standart kompetensiya- ushbu faoliyatga oid doimiy va odatiy vazifalarni bajarish qobiliyati; Asosiy kompetensiya-ushbu faoliyatga oid innovatsion vazifalarni bajarish qobiliyati; Yetakchi kompetensiya-kasb faoliyatining yangi turlarini yarata olish qobiliyatiga alohida e‘tibor berilishi zamonaviy kadrlarning raqobatbardoshligini ta‘minlashga asos bo‘lmoqda.

XULOSA: O‘zbekiston taraqqiyotining bugungi davrida pedagogik fikrlarning rivojiga doir turli xil yo‘nalishlarda maqsadli manzilli ishlar amalga oshirilayotgan bo‘lib, biz ushbu maqolada uning ayrim jihatlarini imkon darajasida yoritib berildi. Uni kelajakda yaxlit fundamental tadqiqot sifatida urganish navbatdagi vazifalardan sanaladi.

KALIT SO‘ZLAR:

Yangi O‘zbekiston, dual ta‘lim, tayanch kompetensiyalar, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, akmeologik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описаны цель, задачи, особенности образовательного процесса в новый период развития Узбекистана, а также его нормативно-правовые основы. Также в статье анализируются виды компетенций, необходимых молодежи высших учебных заведений и современные подходы к их формированию.

ЦЕЛЬ: Основными принципами государственной политики в области образования являются система образования, виды и формы Закона «Об образовании», управление системой образования, организация образовательной деятельности и усиление ее контроля.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Стандартная компетентность – способность выполнять обычные и обычные задачи, связанные с данной деятельностью; Основная компетенция – способность выполнять инновационные задачи, связанные с данной деятельностью; Уделение особого внимания умению создавать новые виды руководящей компетентно-профессиональной деятельности является основой обеспечения конкурентоспособности современных кадров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: В современном развитии Узбекистана ведется целенаправленная работа по различным направлениям развития педагогической идеи, и в данной статье мы максимально подробно осветили некоторые ее аспекты. Изучение его как комплексного фундаментального исследования в будущем – одна из ближайших задач.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: В современном развитии Узбекистана ведется целенаправленная работа по различным направлениям развития педагогической идеи, и в данной статье мы максимально подробно осветили некоторые ее аспекты. Изучение его как комплексного фундаментального исследования в будущем – одна из ближайших задач.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Новый Узбекистан, дуальное образование, базовые компетенции, личностно-ориентированное образование, личностно-ориентированный подход, акмеологический подход, компетентностный подход.

Annotation

INTRODUCTION: This article describes the purpose, objectives, features of the educational process in the new period of development of Uzbekistan, as well as its regulatory framework. The article also analyzes the types of competencies required by the youth of higher educational institutions and modern approaches to their formation.

AIM: The main principles of state policy in the field of education are the education system, types and forms of the Law “On Education”, management of the education system, organization of educational activities and strengthening of its control.

MATERIALS AND METHODS: Routine competence is the ability to perform routine and customary tasks associated with a given activity; Core competency is the ability to perform innovative tasks related to this activity; Paying special attention to the ability to create new types of leadership, competent and professional activities is the basis for ensuring the competitiveness of modern personnel.

DISCUSSION AND RESULTS: In the modern development of Uzbekistan, focused work is being carried out in various areas of development of the pedagogical idea, and in this article we have covered some of its aspects in as much detail as possible. Studying it as a comprehensive fundamental research in the future is one of the immediate tasks.

CONCLUSION: In the modern development of Uzbekistan, focused work is being carried out in various areas of development of the pedagogical idea, and in this article we have covered some of its aspects in as much detail as possible. Studying it as a comprehensive fundamental research in the future is one of the immediate tasks.

KEY WORDS: New Uzbekistan, dual education, basic competencies, student-centered education, student-centered approach, acmeological approach, competence-based approach.

Bugungi kunda O‘zbekiston yoshlari jamiyatning teng huquqli a’zosi sifatida shakllanishlari O‘zbekistondagi barcha soxalardagi islohotlar, modernizatsiya, yangilash jarayoni davom etayotgan davrda amalga oshmoqda. Bunday yangilanishlar yoshlarning ishtirokida amalga oshirilishi kelajakda bu an’anani davom ettirish maqsadga muvofiq. Davlat va jamiyat, uning potensial quvvatlarini yoshartirish O‘zbekistonda davlat siyosatining ustuvor masalasi

hisoblanadi. Shuning uchun ham “Yangi O‘zbekiston- maktab ostonasidan boshlanadi” ezgu g‘oya asosida ta’lim tizimi tubdan isloq qilib borilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23-sentyabdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari sirasiga

- ta’lim ustuvorligini tan olinishi;
- ta’lim olish shaklini tanlash erkinligi;
- ta’lim sohasida kamsitishlarga yo‘l qo‘ymasligi;
- ta’lim olishga doir keng imkoniyatlarning ta’minlanishi;
- ta’lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati;
- insonning butun hayoti davomida ta’lim olishi;
- jamiyatda pedagoglarning ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;
- bilimlilik, qobiliyatlilik va iste’dodning rag‘batlantirilishi;
- ta’lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik kabilar belgilanib berilgan.¹

Ta’lim to‘g‘risidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunning ta’lim tizimi, turlari va shakllarida, ta’lim tizimini boshqarishda, ta’lim faoliyatini tashkil etish va uning nazoratini amalga oshirishda o‘zining aksini topib bormoqda.

Ayniqsa, “Ta’lim to‘g‘risida” Qonunning 2-brbi ta’lim tizimini, turlari va shakllarining mazmuni davlat va jamiyat extiyojlaridan kelib chiqib aniqlashtirib berilishi uning ijtimoiy hayot bilan bog‘liqligini ta’minlashga xizmat qiladi. Jumladan, Qonunda dual ta’lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko‘nikmalarni olishga qaratilganligi, uning nazariy qismi ta’lim tashkiloti negizida, amaliy qismi esa ta’lim oluvchining ish joyida amalga oshirilishi bugungi kunda Oliy ta’lim muassasasida ta’lim jarayoni 4+2 negizida tashkil etish orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa OTM bitiruvchilarini o‘z soxasiga oid zamonaviy kasbiy kompetentlikka ega bo‘lishiga va ish joyiga osonlik bilan moslashib ketish imkonini beradi.

Ayniqsa, “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da talaba yoshlarda etakchi kompetensiyalarni rivojlantirish bilan bog‘liq qator muhim yo‘nalishlar belgilab berildi:

- davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalarni hal etishda mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir, yurtparvar, tashabbuskor, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirgan, insoniy fazilatlariga ega

¹ O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23- sentyabdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.// URQ-637-son.

yoshlarni professional kasb egasi sifatida tayyorlash, bu borada yangicha yondashuvlarni talab etadigan ta'lim-tarbiya usullaridan foydalanish;

- yoshlarning qonun hujjatlari mazmun-mohiyatidan xabardorligi, huquqiy ongi va madaniyatini rivojlantirish, ularda sog'lom turmush tarziga rioya etish, inson huquqlari, gender tengligi, tinchlikparvarlik va millatlararo totuvlik, vijdon erkinligi, barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an'analarini hurmat qilish kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan birga milliy-axloqiy qadriyatlarni kamol toptirish, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faollik, mustahkam fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish;

- talaba-yoshlarni turli axborot xurujlari, yot g'oyalar ta'siriga tushib qolishi, ular tomonidan ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etilishi holatlarining oldini olish, Vatanimiz istiqboli yo'lida birlashtirish maqsadida ta'lim-tarbiyaning ta'sirchan usullari, zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishda ularning qiziqishini e'tiborga olish va tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va h.k.²

Yoshlar ma'naviy qiyofasida yuqoridagi etakchi kompetensiyalarni rivojlantirishda pedagogik faoliyatning ijtimoiy tarbiya soxasida quyidagi vazifalarni bajarishga e'tibor qaratish zarur:

1. Yosh avlodni doimiy ravishda jamiyatda ustuvor mavqega ega bo'lgan

axloqiy va huquqiy me'yorlarga rioya etishga o'rgatib borish.

2. Ta'lim oluvchilarga fuqarolik huquq va burchlari to'g'risida ma'lumotlar berib borish, ularda fuqarolik faoliyatini tashkil etish borasida ko'nikma va malakalar hosil qilish.

3. Ta'lim oluvchilarda davlat ramzlariga nisbatan hurmat va muhabbatni qaror toptirish, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sha'ni, or-nomusini himoya qilishga tayyorlik hissini shakllantirish.

4. Ta'lim oluvchilarda xalq o'tmishi, milliy qadriyatlarga nisbatan muhabbat tuyg'usini uyg'otish, ulardan g'ururlanish, faxrlanish va iftixor hislarini tarkib toptirish.

5. Vatan, xalq va millat ishiga sodiqlik, o'z manfaatlarini yurt manfaatlari bilan uyg'unlashtira olishga erishish, fidoiy fuqaroni tarbiyalab voyaga etkazish.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktabrdagi "o'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni// PF-5847-son.

6. Vatan, yurt ozodligi va mustaqilligini e'zozlovchi, ardoqlovchi, uni himoya qilishga tayyor fuqaroni tarbiyalash ishiga keng jamoatchilik e'tiborini jalb etish kabilar.³

Yuqorida ta'lim tizimi oldiga davlat va jamiyat tomonidan yoshlar ma'naviyati, dunyoqarashi intellektual salohiyati darajasiga qo'yilayotgan ijtimoiy talablarni amalga oshirishda yangi davr pedagogikasi oldiga dolzarb muammolar echimini topishni asosiy vazifalardan qilib qo'ymoqda.

Yangi davr pedagogikasida yoshlarni o'rgatishdan ko'ra, bilimlarni o'rganishga o'rgatishga ustuvorlik berilmoqda. Milliy pedagogikamizdagi o'rgatish ya'ni, mavjud bilimlarni o'quvchi ongi va tafakkuriga tayyor holda singdirilishi mavjud bilimlarni yodlash va uni amaliyotga tadbiiq etishdan iborat bo'lib, bunday yondashuvda o'quvchining qanchalik bilimni yodda saqlaganiga qarab uning bilimi haqida hulosa chiqariladi. Bu esa o'quvchi tomonidan yangi bilimlarni kashf etish uchun poydevor sifatida xizmat qilmaydi, fan va ishlab chiqarishda kutilgan rivojlanish va taraqqiyot kuzatilmaydi. Shuning uchun o'quvchilar tomonidan o'rganilayotgan masalaning mohiyatini anglab etishi, sabab oqibatlarini anglashi va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmasigaega bo'lishi muhim axamiyatga ega. Buning uchun esa yoshlarda "nostandart" fikrlashni tarkib toptirish muhim axamiyatga ega.

"Nostandart fikrlash" tushunchasi kishilarning odatiy fikrlash tarziga nomuvofiq, g'ayrioddiy fikrlash, noodatiy usul va yo'llar bilan xulosalar chiqarishi, vaziyatdan chiqishning eng maqbul muqobillarini izlab topish, muammo echimiga ijodiy fikrlash orqali yoshdashish ko'nikmasidir. Xar qanday kuchli iqtidor egasi nostandart fikrlash tarzi mahsulidir. Nostandart fikrlash tarzi inson iqtidorini yuzaga chiqarishga, uning ijodiy, intellektual va ilmiy salohiyatini rivojlanishga imkon beradi.

Pedagogik ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatning yangi shakllarini kashf etish, ta'lim samaradorligini oshirishning yangicha yondashuvlarini joriy etish, metodologiyasi, metodika va metodlar nuqtai nazaridan innovatsion shakllarni amaliyotga kiritish ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy shartlaridan hisoblanadi.

Ayni paytda pedagogikada ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvlar sifatida

- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim
- akmeologik ta'lim

³ Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi /Darslik. M.X.Toxtaxodjayeva va boshq.– T.: "Moliya-iqtisod", 2007. – 379 b

- kompetensiyaviy ta'lim asosida ta'lim jarayoni takomillashtirilmoqda

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida o'qituvchining faoliyat yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi mustaqilligini ta'minlash, ular uchun maqbul bo'lgan o'qitish metodlarini saralash;

- o'quvchilarning ijtimoiy xususiyatlari va turmush tarzini hisobga olgan holda fan bo'yicha "men" ini namoyon qilishga bo'lgan intilishini kuchaytirish va munosib rag'batlantirish;

- ta'lim jarayonida tinglovchilarning emotsional holati, ulardagi mavjud ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini inobatga olish;

- ta'lim oluvchilarning ta'lim yo'nalishi strategiyasiga xos bo'lgan o'quv kunikmalarini maqsadli shakllantirish;

- pedagogik ta'lim jarayonida o'qituvchi va talaba vazifalarini qayta taqsimlash:

- o'qituvchining avtoritar etakchiligini maslaxatchi yordamchi, tashkil qiluvchi, yo'naltiruvchi rolga almashtirish.

Pedagogik ta'lim jarayonida ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan yangi yondashuvlardan biri **akmeologik** yondashuvdir. Ta'limda akmeologik yondashuvning maqsadi har qanday pedagogik vaziyatlarda pedagogning mustaqil va to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish, ijodiy va kreativ fikrlash qaobiliyatini rivojlantirishdan iborat. "Akmeologiyaning mazmun-mohiyati insonning har bir kasb-xunarni bilim orqali chuqur egallashi, uning jamiyat rivoji, millat ravnaqi, turmush farovonligi hamda ijtimoiy taraqqiyotning iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-xuquqiy jixatlariga ijobiy ta'sirini kuchaytirishga xizmat qilishini chuqur anglashi, o'z ijodiy faoliyatini, kasb-xunar sahasidagi burch va ma'suliyatini ado etishga sarflash maqsadida mukammallik va kamolotga erishishni o'rganishdan iborat"⁴.

Akmeologik yondashuvga asoslangan ta'limning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- pedagogika bo'yicha bilim, malaka, ko'nikmalarni muvafaqiyatli egallashga erishish, ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlash:

⁴ Shayxova X.A. Ma'naviyat-kamolot kuzgusi.-T.: G'.G'ulom nomidagi MMIU, 2009- B 115.

- bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy va nostandart tafakkur tarzi, ta'limni ichki extiyojga aylanishga erishish kunikmalarini shakllantirish;

- bo'lajak pedagoglarda iqtidor, qobiliyat, maxorat kabi sifatlarni rivojlantirish.

Bo'lajak pedagoglarni rivojlanib, o'zgarib boruvchi jamiyat talablariga javob bera oladigan talablar darajasida tarbiyalashda ta'limga **kompetensiyaviy** yondashuvni tadbqiq qilish bir qator ustuvorliklarga ega:

1-dan an'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy bilim beruvchi hisoblansa, kompetensiyaviy ta'limda moderator, fasilitator sifatida faoliyat olib boradi.

2-dan an'anaviy ta'limda o'qituvchining etakchiligiga asoslangan metodlar ustun tursa, kompetensiyaviy ta'limda esa o'quvchi, talabani mustaqil fikrlashga undovchi interaktiv metodlar ustuvorlik kasb etadi.

Ta'limga kompetensiyaviy yondashuvda faqat ta'limning mazmuni emas, uni tashkil etish jarayonlari, vositalari, texnologiyalarida ham takomillashib bormoqda. Mazkur yondashuv bo'lajak o'qituvchining kasbga oid bilim, malaka, ko'nikmalari bilan birga uning shaxsiy fazilatlarini ham takomillashtirishga qaratiladi. Bunga asoslanib pedagog kadrlar kompetensiyasi turlari sifatida:

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23- sentyabdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.// URQ-637-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktabrdagi "o'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni// PF-5847-son.
3. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi /Darslik. M.X.Toxtaxodjayeva va boshq.- T.: "Moliya-iqtisod", 2007. – 379 b.
4. Shayxova X.A. Ma'naviyat-komolot kuzgusi.-T.: G'.G'ulom nomidagi MMIU, 2009- B 115.
5. O.Musurmonova. pedagogik texnologiyalar-ta'lim samaradorligi omili. "YOSHLAR NASHRIYOT UYI" Toshkent-2020. 183. (52 b).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

Sattorov Mirshod Erkinovich, (PhD, dotsent mavjud bo'lsa)

Manzil: O'zbekiston, 200100, Buxoro, Namozgoh ko'chasi 24

<https://orcid.org/0000-0003-2904-0623>; mishas9804@gmail.com